

Иқтибос аз феҳристи миллии мероси фарҳанги ғайримоддии Ҷумҳурии Тоҷикистон

*Extract of the National Inventory List of the
Republic of Tajikistan for ICH*

1. Номи унсур:

- Номи пурра ба забони миллӣ: “Кашидадӯзӣ ”
- Номи пурра ба забони англисӣ: «Embroidery».

2. Рақами тартибии феҳрист ва санаи бақайдгирӣ.

Унсур дар Феҳристи миллии мероси фарҳанги ғайримоддӣ таҳти рақами No. E061 сабт шудааст. Феҳрист дар ҷаласаи Ҳайати мушовараи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон нахуст дар санаи 10 апрели соли 2014 тасдиқ шуда, инчунин солҳои 2016 ва 2018 бо такмилу иловаҳо ба таъъ расидааст.

3. Мансубияти унсур ба бахш ва зербахши феҳрист

- Касбу ҳунароҳои анъанавӣ;
- Таҷрибаҳои иҷтимоӣ, маросим ва ҷашнҳо;
- Донишу таҷрибаҳои марбут ба табиат ва кайҳон.

4. Паҳншавии ҷуғрофии унсур

Унсур дар шаҳру ноҳияҳои вилояти Хатлон, Суғд, ВМКБ, водии Ҳисор, Зарафшон ва Рашт паҳн шудааст. Дар маҷмӯъ, метавон гуфт ки ин вазъи имрӯзаи унсур дар саросари кишвар хеле ғаъол аст. Ин ҳунаро ҳамчунин дар ҷумҳуриҳои ҳамсоя низ ба назар мерасад.

5. Ҷамъият, гурӯҳ ва афроди марбут ба унсур.

1. Гурӯҳҳои алоҳидаи занону духтарон дар деҳоту шаҳру ноҳияҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон.
2. Дар пойтахти кишвар шаҳри Душанбе гурӯҳи ҳунаромандони

- кашидадӯз дар ташкилоти ҷамъиятии “Равшан” ва маркази ҳунармандон бо номи “Рушди эҷодии Тоҷикистон” фаъолият доранд.
3. Дар шаҳри Хучанд Ассотсиатсияи ҳунармандони вилояти Суғд бо сардории Салима Каримова фаъолият мекунад ва он ҳоло 70 нафар аъзо дорад, ки аз ҳунармандони соҳаҳои гуногун иборатанд.
 4. Бунёди байналмиллалии “Ҳафт пайкар” бо сарвари Мукаррама Қайумова.
 5. Мактабу омӯзишгоҳҳои санъат ва ҳунар, ки дар он донишҷӯён ҳунари кашидадӯзиро меомӯзанд.
 6. Ҳунармандони дигар: Хуршед Сатторов, Давлатӣ Ёдгорова, Мунира Оқилова ва ғ.

6. Иштироки ҷамъият, гурӯҳ ва иҷрокунандагони унсур дар раванди феҳристсозӣ ва таҳияи парвандаи номинатсия.

Соли 2013 дар Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот (ПИТФИ) гурӯҳи коршиносони МФҒ барои гирдоварии мавод ва таҷдиди Феҳристи миллии мероси фарҳанги ғайримоддӣ таъсис ёфт. Ба гурӯҳ фолклоршиноси тоҷик Раҳимов Д. аз роҳбарӣ мекард. Инчунин ба гурӯҳ муҳаққиқон аз ПИТФИ – Қличева Н., Зубайдов А., Муҳаммадиев Ҳ., Обидпур Ҷ. ва Холмуродов З.; аз муассисаҳои дигар Аминов А. (Институти забон ва адабиёт), Муродов М. (Донишгоҳи миллии Тоҷикистон) ва Қодиров Ф. (Донишкадаи давлатии санъати Тоҷикистон ба номи М. Турсунзода) шомил буданд. Гурӯҳ якҷанд сафарҳои хидматӣ ҷиҳати гирдоварии мавод ба вилояти Суғд, Хатлон, водии Ҳисор, Рашту Кӯлоб ва Бадахшон созмон доданд. Дар ин сафарҳо коршиносон бо намояндаҳои ТҒҲ-и маҳаллӣ, бо ҳунармандони халқӣ, сарояндаҳову мутрибон, санъаткорон, омӯзгорон, намояндаҳои муассисаҳои давлатӣ ва ғайра ҳамсуҳбат шуда, мавод ҷамъ оварданд. Инчунин аз 4 минтақа (Суғд, Қурғонтеппа, Кӯлоб ва Хоруғ) намояндаҳои гурӯҳ барои тақмили феҳрист мавод фиристодаанд.

Дар робита ба ин соли 2010 аввалин “Феҳристи унсурҳои мероси фарҳанги ғайримоддӣ” тартиб дода шуд, ки он 48 унсури фарҳанги маънавии халқӣ тоҷикро дар бар мегирифт.

Пас аз сипарӣ шудани чор сол ходимони илмӣ Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилоот соли 2014 «Феҳристи миллии

мероси фарҳангии ғайримоддӣ»-ро бо дарчи 286 намунаи фарҳанги суннатӣ тартиб дода, пас аз як сол ба чоп расониданд. Соли 2016 ин феҳрист бо иловаи маводи тоза маротибаи дувум бо забонҳои тоҷикию англисӣ нашр гардид, ки 515 унсури фарҳанги ғайримоддии халқи тоҷикро фаро гирифта буд. Нашри навбатии феҳрист соли 2018 бо номгӯи 533 адад унсури фарҳанги ғайримоддӣ сурат гирифт. Дар баррасӣ ва тақмили феҳристи мазкур ходимони илмии пажӯҳишгоҳ, ҳунармандон, аҳли фарҳангу санъат ва намояндагони созмонҳои ғайридавлатӣ ширкат варзидаанд.

7. Тавсифи унсур.

Кашидадӯзӣ аз гунаи ҳунари зебоне мебошад, ки дар он орзуву омор, манзараҳои гуногуну нотакрори табиат ва завоҷи зебоипарастии занону духтарон инъикос гардидааст. Он ҳамчун як навъи санъати гулдӯзӣ буда, аз давраҳои қадим миёни мардуми Осиёи Миёна, аз ҷумлаи тоҷикон маъмулу машҳур аст. Анвои санъати кашидадӯзиро дар аксари шаҳру навоҳии кишвар дидан мумкин аст. Зеро бонувони тоҷик дар тамоми ҷашну маросимҳои хонаводагӣ, анъанавӣ, давлатӣ ва маҳфилҳои фарҳангӣ намунаҳои гуногуни онро васеъ истифода менамоянд.

Тарқи кашидадӯзӣ занону духтарон тоҷию рӯймол, куртаву пойчома, ҷома, камзӯлча, сӯзанӣ, чодар, болишт ва дигар ашёи рӯзгорро барои истифода гулдӯзӣ мекунад. Боиси зикр аст, ки дар ҳама ғӯшаю канори Тоҷикистон ин навъи ҳунар хеле фаъол буда, талабот ва ниёзи мардум ба маҳсулоти тайёрнамудаи кашидадӯзӣ бо сабаби дастрас ва босифат будан рӯз то рӯз меафзояд. Дар баробари ин кашидадӯзии ҳар як минтақа вижагиҳои зехнии мардуми ҳамаи маҳалро таҷассум мекунад.

Ин ҳунар вобаста ба имкониятҳои мавҷуда ва маҳорати эҷодии ҳунармандон навъҳои кашидадӯзӣ, дарафшдӯзӣ, зиндадӯзӣ, ироқидӯзӣ, йирмадӯзӣ (попурий) ва амсоли инҳоро дар бар мегирад, ки ҳар кадом нақшу тасвирҳои гуногунро ифода менамояд. Дар кашидадӯзӣ бисёртар нақшҳои *офтоб*, *моҳтоб*, *ситора*, *овак*, *гули оташ*, *барги бед*, *гули офтобпараст*, *себарга*, *дарахт*, *гулҳои садбарг*, *лола*, *олуча*, *себ*, *нақшҳои хурмоӣ*, *хӯшаи гандум*, *шохи чанор*, *гулдоира*, *гулбандина*, *шоҳбаргҳо*, *баргакҳо*, *дилак*, *салибу нақшҳои ҳандасӣ* ва ғайра таҷассум

мегардад, ки ҳар яки он дар ҳаёту зиндагии мардуми тоҷик мақоми хосаро касб кардааст.

8. Тарзҳои интиқол

Донишу таҷрибаҳои марбут ба кашидадӯзӣ то ба имрӯз бо роҳҳои анъанавӣ интиқол ёфта истодааст. Якум, бо роҳи ғайрирасмӣ, яъне дар муҳити хонаводагӣ бо усули “модар-духтар” омӯзонида мешавад. Масалан, дар баъзе оилаҳо духтарон аз 8-9 солагӣ дар паҳлӯи модарон ё хоҳарони калонашон нишаста, ҳунари чакандӯзиро аз онҳо меомӯзанд. Бояд ёдовар гардид, ки ин усул дар саросари кишвар маъмулӣ аст.

Дуюм, бо усули “устод-шогирд” сураат мегирад. Дар гурӯҳҳои занҳои соҳибтаҷриба ё устодҳо ба шогирдон – духтарони 16-20 сола нозукиҳои интиқоби риштаву матоъ, ранг ва нақш, усулҳои дӯхтани кашидадӯзӣ ва корҳои дигарро ёд медиҳанд.

Дар интиқоли донишу маҳоратҳои чакандӯзӣ аз як фард ба фарди дигар нақши ширкату ташкилотҳои ғайридавлатии «Ҳунарманд», «Чакан», «Равшан» ва «Ҳафт пайкар» низ калон аст. Масалан, созмони ҷамъиятии «Ҳафт пайкар» тавассути мастер-классҳо ба хоҳишмандон нозукиҳои маҳорати кашидадӯзиро меомузонад.

9. Муассиса ё созмони масъул

Муассисаи масъули таҳияву тақмили Феҳристи миллии мероси фарҳанги ғайримоддӣ Пажӯҳишгоҳи илмӣ-тадқиқотии фарҳанг ва иттилооти Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

10. Низомии дастрасӣ ба Феҳрист:

Нусхаи тоҷикӣ ва англисии феҳрист дар сомонаи ПИТФИ бо нишонаи зерин дастрас мебошад:

<http://pitfi.tj/node/96/>

Extract of the National Inventory of the Republic of Tajikistan for ICH

1. Full name of the element: Gulduzi (Embroidery).

2. Inventory number and date of inclusion

The element has been included in the "Tajik National List of Intangible Cultural Heritage", Chapter 5, Folk Crafts, under No. E061. The list was adopted in the framework of Annual Report Meeting of the Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan in April 10, 2014.

3. Category and sub-category of the element

- Traditional craftsmanship.
- Knowledge and practices concerning the nature and universe;
- Social practices, rituals and festive events.

4. Geographic range of the element

The element is distributed in the all over territory of the Republic of Tajikistan, but it is more popular in the Sughd and Khatlon provinces, Hisar, Rasht and Zarafshan valleys and Mountainous Badakhshan Autonomous Region. Embroidery is one of the beloved traditional art of the Tajiks that is popular vastly with its local and ethnic features among many nations of the world.

Masters of different regions of Tajikistan create embroidered articles by various techniques – by basma, tambour-stitch, satin-stitch and cross-stitch. The embroidery of each region of the country has its specific features of construction and composition beginning from fabrics and colored threads to ornament.

5. Name of communities, groups and individuals concerned

The concerned communities of the embroidery art in the cities of Tajikistan mainly are female groups, which are gathered in the special houses – "Markazi hunar" ("Craft centre") and their houses.

There are some public organizations and NGO's concerned to the

element such: “Hunarmand” (“Craftsman”) in Kulob city, heading by Mr. Z.Valiev, “Haft paikar” (Dushanbe) heading by Mukarrama Qayumova, “Ravshan” heading by Davlatbi Yodgorova, Association of craftsmen of Soghd province heading by Salima Karimova (Khujand) and also some individual masters such Khurshed Sattorov, Munira Akilova, Yusupov Jamshed are put their contribution to the viability of embroidery tradition in Tajikistan.

6. Participation of communities, groups, practitioners and bearers of the element in the process of inventory-making and drafting ICH nomination file

In 2013 in the Research of Institute of Culture and Information (RICI) was organized a group of experts for gathering fresh materials and updation of the national inventory list. The group was headed by Tajik folklorist from Academy of Sciences Dr. Rahimov D. In the group also were included researchers from RICI: Klicheva N., Zubaydov A., Muhammadiev H., Obidpur J, and Kholmurodov Z.; from other institutions – Aminov A., (Institute of Language and Literature); Murodov M., (Tajik National University) and Qodirov F. (Tajik Institute of Arts). The group conducted several fieldworks in Sughd, Kulab, Hisar valley, Rasht and Khatlon region and collected the necessary materials for completion of the inventory list. In these fieldworks experts collaborated with local NGO's, folk artists, folk craftsmen, folk singers, musicians, performers, teachers, representatives of local governments, and other people. The updating activity carried out in frame of “State program on safeguarding ICH in the territory of the country for the period of 2013-2020”.

The Gulduzi (Embroidery) as a particular ICH element was identified and recognized by experts of the Research Institute of Culture and Information. The element together with other new identified ICH elements in 2014 was included to the National Inventory List of Intangible Cultural Heritage of Tajikistan. The updated materials for given List were prepared through several fieldworks and studies, following that the List was discussed in joint meetings with communities, groups and collaborations with local NGO's and public organizations.

Following the invitation of Republic of Uzbekistan for jointly developing a nomination on embroidery art in the region, a working group

was established at the Research Institute of Culture and Information (RICI) consisting of scientists from the Academy of Sciences, heads of the cultural departments of cities and regions of the country, members of craftsmen groups, and representatives of NGO's. The working group, consisting of 5 members, first visited Uzbekistan, where had an orientation meeting with Uzbek colleagues and discussed the plan of collaboration on multinational nomination file on embroidery craft.

In Tajikistan working group had several fieldworks and in the cities and provinces they met with the communities, groups and individuals related to the element and recorded their opinions, views and suggestions. Following the development of the documents, on March 12, 2020 at the Research Institute of Culture and Information a discussion meeting was held with wide participation of members of communities, groups, experts, journalists and chairs of some related NGO's. During the meeting were discussed the safeguarding measures proposed by governmental and non-governmental organizations, and some changes were put to the nomination file.

7. Description of the element

Embroidery is one of the beloved traditional art of the Tajiks that is popular vastly with its local and ethnic features among many nations of the world. This fine art in the history of culture of the Tajik people has an ancient roots that reflect the inner world of artists in general, traditional knowledge, hope, beliefs and dreams of ordinary people. In the North of Tajikistan embroidery is called gulduzi, but in the South of country in Khatlon region – chakan, which express the meaning of the same art. Masters of different regions of Tajikistan create embroidered articles by various techniques – by basma, tambour-stitch, satin-stitch and cross-stitch.

Tajik embroidery with vegetal and geometric ornaments deco rate bride's veil, cover, pillowcases, blankets, drapes, towels, prayer rags and many other of everyday life items and costume. In the embroidery people express their dreams in symbolic forms, patterns and mythological features on the surrounding nature and cosmos. Every pattern has its own name, for example sun, rose, palm, pomegranate flower, arrowhead, almond shape, tulip, basil, celosia, nightingale, peacocks tail, moon and stars, ajdari flower and so on. Compared to other forms of art, embroidery has more

possibilities of expression in the field of theme and content options. The embroidery of each region of the country has its specific features of construction and composition beginning from fabrics and colored threads to ornament. This diversity was influenced by socio-economic, cultural, ideological, geographic and natural factors. Embroidery is truly a female craft, only small group of men are involved in this art.

8. Bearers and modes of transmission

The knowledge and skills related to the embroidery are transferred in two traditional ways. The first informally in a family where the young generation learn the art of embroidery from mothers, grandmothers, and older sisters.

The second way is teaching embroidery skills in the Art schools, colleges and certain higher institutions, according to teaching programs.

In art schools and colleges will be teach special course on chakan design and sewing skills. For teaching in given schools practiced and skilled masters will be invited.

9. Responsible entity, state agency, institution

Office responsible for updation the national inventory is Research Institute of Culture and Information of Tajikistan. The inventory will be updated every two years.

10. Access to the inventory

The English version of the inventory together with Tajik version is available at: <http://pitfi.tj/node/96/>

E010	САРТАРОШЌ	ин хунар мана дорана. Дар гулдузи, сартарош баробари тирошидани мўйсар, риш ва ба тартиб даровардани мўйлаб, инчунин хатна, хунгирй, табобати баъзе касалиҳои асабро низ ба уҳда дошт. Аксари сартарошҳо шогирд доштанд. Баъди омўхтани касб шогирд маросими розигии устодро мегузаронд ва пас аз он устои мустақил мешуд. Ҳоло сартарошон курсҳои махсусро хонда, соҳиби шаҳодатнома мешаванд.		Саросари кишвар	Ҷаъол	1. Д., 2014. 2. Сартарош // Донишномаи фарҳанги мардуми тоҷик. – Д., 2017. – Ҷ. 2. – С. 322.
E011	ГУЛДУЗЌ	Навъи санъати ороиши амалии халқии қадима буда, бо сўзан ва ҷангакҳои махсуси гулдӯзи дар рӯи матоъҳои гуногун бо ресмонҳои пахтагӣ, пашмӣ, абрешимӣ ва нахҳои зарину нуқрагӣ,	2014	Саросари кишвар	Ҷаъол	1. Исоева – Юнусова Н. Гулдӯзии тоҷикӣ. – М., 1979. 2. Гулдӯзи // Мероси фарҳанги ғайримоддӣ

		инчунин бо сангҳои қиматбаҳо, шадаи майда, муҳраи реза, пулакчаҳои рахшон, тангаҳо, марҷону марворидҳо дастӣ иҷро карда мешавад. Гулдӯзи, асосан, шугли хонагӣ буда, барои ороиши сару либос, истикоматгоҳ, ҷиҳози хона, ашёи шахсӣ ва дигар васоили зиндагӣ истифода мешавад.				дар Тоҷикистон. – Д. Раҳимов. – Д., 2017. – С. 14147-152. 3. Сухарева О.А. Сузани. Среднеазиатская декоративная вышивка. Ташкент. 2013. – С.26.
E012	ҲАЛВОГАРЌ	Як навъ ҳунари халқӣ буда, аз шакар, орд, ҷавҳари лиму ва равған тайёр кардани ҳалво аст. Ба деғ шакар ва об андохта, меҷӯшонанд. Баъд ба қиёми тайёршуда ҷавҳари лиму илова карда, меҷӯшонанд. Ба қиёми ҷавҳардор орди бирёнро кам-кам рехта, бо белчаи ҷӯбӣ то ҳамир шудани он лат мемиханд. Ба рӯи тахта, сурфа ва ё тағора орд пошида, бар он ҳамираи ҳалворо мерезанд ва то тор-тор шуданиаш ғоҳ-ғоҳ орд пошида якҷанд маротиба ба ду тариф мекашанд. Ҳалво навъҳои гуногун дорад: лавз, сафедак, ҳалвои тар, мағзӣ, пашмак, собунак ва ғайра.	2014	Саросари кишвар	Ҷаъол	1. Раҳимов Д., Холмуродов З. Ҳунари ҳалвогарии тоҷикон. // Паёмномаи фарҳанг. – 2015. – №3 (31). – С.40-46. 2. Шовалиева М. История кулинарной культуры таджикского народа. – Д., 2015. 2. Ширинихон аънавий // Мероси фарҳанги ғайримоддӣ дар Тоҷикистон. – Д.

